

z odporom ne do lirike kot take, marveč z odporom do romantične in psevdoromantične lirike v tem času, z odporom, ki je izraz realistične estetike.

Opisani pojav — nenaklonjenost, nerazpoloženje in celo odpor do ene od literarnih zvrsti, do lirike — je bil važen činitelj v kulturnem vzdušju po l. 1848 in z njim moramo računati, če hočemo vsestransko osvetliti hotenja in preceniti umetniške dosežke naslednjih desetletij. Zlasti pa moramo imeti pojav pred očmi, če skušamo razumeti pretirano hvalisanje neosebnega, neumetniškega stihotvorstva na eni strani ter negativen odnos ali premajhno pozornost do estetsko kvalitetne lirike na drugi strani.

Anton Bajec

PRED IZIDOM NOVEGA PRAVOPISA

Slovenski pravopis 1962 bo predelana in izpopolnjena izdaja dosedanjega pravopisa. Ni zamišljen samo kot pravopisni in pravorečni priručnik — za to bi zadostoval dokaj manjši obseg — marveč mora za nekaj časa še nadomeščati besednjak slovenskega knjižnega jezika. Zato prinaša tudi najnavadnejše strokovne izraze, tujke, krajevna imena in soznačnice. Šele ko bomo dobili besednjak in vse druge pripomočke, se bo lahko posvetil samo pravopisnim in pravorečnim vprašanjem.

SP 1962 je plod skupnega dela jezikoslovcev in praktikov. Sloni na splošni rabi v pisanju, kakor jo kaže poldrugi milijon listkov pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, izpisanih iz avtorjev zadnjih 70 let. Upošteva tudi koristne predloge s terena, zlasti slavistov, prevajavcev in časnikarjev. Seveda je raba v marsikaterem primeru zelo različna, SP pa izbira samo tisto, čemur je pritrnila večina. Le včasih, kadar raba močno omahuje, dovoljuje dvojnice, redko v pisavi, precej več pa v pravorečju, zlasti pri poudarku.

Od strokovnih izrazov (filozofija, marksizem, pravo, medicina, veterina, tehnika, naravoslovne in gospodarske znanosti, promet, obrt in dr.) smo redno upoštevali tiste, ki jih nahajamo v vsakdanji rabi. Od krajevnih imen upoštevalimo bolj znana in pogosto rabljena; pri njih gre zlasti za pravilno rabo in poudarjanje, za imena prebivavcev in za pridevnike iz krajevnih imen po vsem slovenskem ozemlju, tudi zunaj državnih meja. Seveda je slej ko prej treba misliti na popoln krajevni leksikon z obdelavo vsega, kar sodi v to področje.

SP 1962 je za dobro četrtino zajetnejši od prejšnjega, ker smo dodali nekaj tisoč rekel, opozorili na posebnosti v sklanjatvi, navedli vezavo pri glagolih in pridevnikih (dvomiti o čem, sit kruha, bogat z rudami). Zunanji obseg knjige se ni dosti povečal, ker je pač tisk drobnejši in stran bolj izrabljena. Kljub temu je slovarski del, ki je namenjen predvsem iskanju, dovolj čitljiv. Besednjak je tudi v tej izdaji urejen po pomenskih skupinah, saj bi strogo abecedna ureditev zavzela dvakrat toliko prostora. Zaradi preglednosti in lažjega iskanja smo preobsežna gesla razdrobili in dodali številne kazavke. Mrtve besede smo izločili, nekatere pa smo zaznamovali za starinske ali samo literarne. Manj znane domače besede so razložene z zgledom ali s soznačnico (vinjak nož za rezanje trt, noraz; pokec priplet na biču). Od zunanjih sodelavcev smo dobili prenekatero lepo naravno besedo, vendar je nismo sprejeli, če v knjižnem jeziku še ni zaživela.

V SP 1962 je precej tujk, vendar jih na splošno, zlasti za leposlovje, ne priporočamo. Nekaterim je dodan slovenski izraz, kadar imamo dobrega (koncizen jednat, zgoščen, natančen), čeprav v strokovni literaturi mogoče ne bo zmeraj primeren. Nasilne slovenitve smo odklonili; rajši smo tujko kratko opisali (karat utežna enota za dragulje) ali pa ji dodali kratice stroke (farad fiz.). Pisec naj pretehta, ali mu je tujka res potrebna.

Na novo smo pregledali izposojenke in kalke iz neslovanskih jezikov, pa tudi 'knjižne' besede, ali so potrebne ali ne. Marsikateri 'germanizem' sploh ni germanizem, marsikatera slovanska izposojenka se je že udomačila in si razdelila pomenski obseg z domačo besedo. Celi vrsti pogosto rabljenih ljudskih izposojenk smo z zvezdico odkazali mesto v preprosti pripovedi in pogovornem jeziku.

Uvod je znatno razširjen. Obravnava vsa pomembna pravopisna in pravo-rečna vprašanja, šele z njim dobi slovar pravo vrednost. Uvod ubira srednjo pot med tremi načeli, ki usmerjajo vsak pravopis: to so ustaljena raba (tradicija), nujno spreminjanje vsakega živega jezika pa poenostavitev pisave in knjižne izreke. Ni dvoma, da je stalnost velika prednost vsakega pravopisa in da ni dobro, če se pisava v kratkih presledkih menjuje v osnovah. Vsak pravopis je konservativen in le postopoma priznava spreminjanje v jeziku. Pri Slovencih se je v zadnjem desetletju marsikaj spremenilo, saj je naše pisanje doživelo nesluten razmah. To bo nova izdaja SP previdno upoštevala. V eni stvari pa se je odločila za večjo spremembo, ko namreč po 25 letih obnavlja nekdanjo pisavo delujočih oseb s pripono -avec, -ivec. To se je zgodilo zategadelj, da bi se poenostavilo dosedanje zapleteno pisanje (delavec, brivec, hiravec, ponavljavec, volivec : igravec, nosilec), še bolj pa zato, da bi se utrdila edino pravilna izreka na *u*, ki jo pači branje po črki, zakaj sicer je bil ves Cankarjev in Župančičev boj proti elkanju zaman. Prav to nas je tudi nagnilo, da smo se pri orodnih imenih, kjer izreka večkrat omahuje, odločili za izgovor na *u*, ker je bolj v skladu z duhom našega jezika, n. pr. kuha~~ni~~knik, mlati~~ni~~gnica.

Vse druge spremembe, ki jih je sprejela nova izdaja SP, so ali dosledna izpeljava dosedanjih prizadevanj ali pa neobvezne, pišočim na voljo dane. Koristno bo, če uporabnike že vnaprej opozorimo nanje:

Osebnim imenom sklanjamo oba dela, rojstno ime in priimek; prvo se redno piše pred drugim, torej: potrdilo za Janeza Kovača.

Omejena je pretirana raba velike začetnice pri stvarnih lastnih imenih. Med njimi so taka, ki pomenijo samo vrsto ustanove, zato je pri njih ni ločevalno znamenje velika začetnica, temveč kraj njihovega sedeža, n. pr. železniška postaja Celje. Potemtakem pišemo z malo, če ni dvoumnosti, imena za oblastvene organe, šole, domove, zdravstvene ustanove, praznične dneve, vojaške enote, zakone, odlikovanja ipd., n. pr. svet za šolstvo, obrtna zbornica, filozofska fakulteta univerze v Ljubljani, šolska poliklinika, dan mladosti, oktobrska revolucija, beneška četa, zakon o zavarovanju, red dela. SP tudi ne predpisuje več velike začetnice za izraz spoštovanja, n. pr. tvoj, vi v pismih, njegovo veličanstvo, vaše visočanstvo ipd.

Pri sestavljenih imenih naselij skuša SP urediti dosedanje anarhijo. Obdržal je načelo, da se začetni pridevnik piše z veliko, občno ime drugega dela pa z malo, n. pr. Kranjska gora. Najprej je izločil imena, ki se danes ne občutijo več za občna, kakor Slovenska Bistrica, Bohinjska Bela, ki se torej v obeh delih pišejo z veliko. Nato v skladu s pretežno, vendar ne dosledno rabo v krajevnem leksikonu našteva imena, ki se brez izjeme zmeraj pišejo z malo, recimo Višnja

gora, Črni vrh, Bela peč. Pri ostalih določa, da pišemo z veliko drugi del za svojilnim pridevnikom bližnjega kraja ali za določilnim pridevnikom Stari, Novi, Veliki, Mali, Zgornji, Srednji, Spodnji, Notranji, Vnanji, vzemimo za primer Rogaško Slatino ali Novo Gorico (vendar Kamna gorica).

Imena v predložni zvezi pišemo v imenovalniku, kakor jih je potrdila oblast: Pod trančo, Pod skalco, Pri slepem Janezu. Brž ko sodi predlog k stavčni zvezi, ga pišemo z malo, ime pa z veliko: stanuje pod Trančo, večerjati pod Skalco, izlet k Slepemu Janezu. Če tudi to ne gre, obravnavamo ime kot zloženko: Podtranča je ozka ulica, prihajam od Podskalce. Kadar se hočemo izogniti nejasnosti, pristavljamo določilo: v gostilni Pod skalco.

Pisava tujih lastnih imen je olajšana s transkripcijo tujih alfabetov. Klasična lastna imena lahko pišemo v izvorni obliki ali v podomačeni, če jo imamo: Aurelius ali Avrelij, Aisopos ali Ezop. Nadrobno je tudi razloženo, kako taka imena sklanjamo in kako delamo iz njih pridevnik.

Poglavje o pisavi in rabi tujk kaže, kako smo le-te jemali iz različnih virov in zakaj ne veljajo za vse ista pravila.

Po rabi v živem govoru in pri mnogih pisateljih so v prislovnem primeriku dovoljene dvojnice: *laže* ali *lažje storim*, *slaje* ali *slajše govori*.

Posebej je govor o tem, kako se rabi tuja pripona -ičen poleg pomensko sorodnih domačih, n. pr. tehničen in tehniški. Raba je tudi uveljavila, da se piše pripona -ianus zdaj v tuji obliki n. pr. arianizem, zdaj v napol podomačeni, kakor cistercijan, encijan, zdaj v domači, recimo kristjan, Boštjan.

Ali pišemo besedo skupaj ali narazen, sta doslej odločala pomen in raba; sedaj se je pridružilo še eno merilo: en sam ali več poudarkov. Zato pišemo narazen, kadar je prva beseda načinovni prislov z lastnim poudarkom, in to tudi pri barvah: kričéce rděč, čfno lísast, temný rjáv, svetló sívó ruménkast, svínčévo moder. Novost je tudi, da zaradi enega poudarka pišemo skupaj stotice glavnih števnikov: tristo, petsto šest. Vse druge vrste števnikov, števniske prislove in sklope pišemo skupaj: petstošesti, tisočstopetinsedemdesetletnica.

V prislovihi, ki so nastali iz predložne zveze, s pisavo včasí nakazujemo pomenski razloček: prihaja od zgoraj, stanuje odzgoraj. Sicer so vsi taki prislovi naštetí v treh skupinah, pač po rabi večine pišočių. V prvi so tisti, ki se pišejo skupaj, n. pr. *počasí*, v drugi tisti, ki se pišejo narazen, recimo *po pravici*; v zadnji skupini raba močno omahuje in je zato prosta: *po navadi* ali *ponavadi*.

Nesestavljene besede delimo po izgovorljivosti. Novo in znatno olajšanje je določilo: soglasniško skupino, ki se dá brez sile izgovoriti, lahko vso vzamemo k naslednjemu zlogu, lahko pa tudi prvi soglasnik pridržimo pri prejšnjem zlogu: do-bra, pre-kla, če-šplja, si-tnost, ra-skav ali pa dob-ra, prek-la, češ-plja, sit-nost, ras-kav. Sestavljenke delimo po sestavinah: čez-meren, ob-ležati, ob-rišati : o-brisati, raz-veza, kolo-voz, vino-grad, aero-plan. Novi so nekateri napotki estetske narave in navodila za deljenje tujih lastnih imen.

Določeno je, da za naslovi in podpisi ne stavimo pike.

Med sestavljenimi vezniki, kakor *in če*, *in ko*, *in ker*, *prej ko*, *brž ko*, *namesto da* ne pišemo vejice: *Pridem, in če bo mogoče, pripeljem še koga. Moj čas je potekel, in da odkrito povem, moja volja tudi*. Kadar sta ž *in* zvezana stavčni člen in iste vrste odvisnik, ne pišemo vejice: *Pozimi in kadar je mraz, kurimo*. Kadar *in* ni vezalni veznik — zlasti v stavkih z različnimi osebki ima večkrat protivni, vzročni, sklepalni ali posledični pomen — stavimo vejico: *Mimo si šel, in me nisi pozdravil; toplo je bilo, in sneg se je tajal na strehah*.

SP upošteva dejstvo, da je knjižni jezik često uveljavil svoj poudarek in svojo vokalno kvaliteto. Od tod številne pravorečne dvojnice: goré ali gôre, po stôzâh ali stôzah, oblâsti in oblastí, na strôpu in strôpu, v žépu in žêpu, na môstu in môstu, v srêbru in srêbru, košâk in kôšâk, ôkna in ôkna, bêdra in bêdra, pritepênc in pritepênc, poljé in pólje; grízljaj, lipovina, zélišče in grízljáj, lipovína, zelišče; drobân, drobân in drôbân, drobna in drôbna; vlaçiti in vlaçiti, vlaçila in vlaçila, mazâti in mázati, škôdovati in škodovati.

Deležniki sedanjega časa na -č imajo v prislovni rabi dolžino: bojêč se dežja, je hitreje stopil; rjovêč se je bližal vihar. V pridevni rabi poudarek včasoma huje: *derôč* in *derôč hudournik*, *vrôč* ali *vrôč lonec*, *bojêč otrok*.

Po rabi centralnih govorov je deloma spremenjen izgovor zvočnika *v*: pred samoglasniki se izgovarja zobno-ustnično: *vas*, *živina*, *svoj*, *dve*; pred soglasniki, pred *m*, *n* in na koncu besede se izgovarja dvoustnično: *ovca*, *avto*, *vmes*, *vnema*, *živ*, *zdrav*; pred *l*, *r* sredi nesestavljene besede dvoustnično: *Pavla*, *pravljica*, *mavra*, *avreola*; pred *l*, *r* na začetku besede ali v sestavljenkah se izgovarja z rahlo zobno-ustnično priporo ali manj izrazito dvoustnično: *vlak*, *vrata*, *zavladati*, *nevreden*; tako izgovarjamo tudi predlog *v* pred samoglasniki in pred zvočnikoma *l*, *r*.

SP podaja splošne napotke za pogovorni jezik. V nadrobnosti se ne spušča, ker vprašanje še ni dovolj razčiščeno.

Nova izdaja pravopisa naj bi urejala in usmerjala pisanje nekaj desetletij, vendar je to odvisno od pritrditve piščih. Besedišče v njej je resda prečiščeno, pa še zmeraj tolikanj bogato, da vsakdo lahko izbira besede, ki so mu všeč, druge pa pušča ob strani. Te svobode mu nihče ne krati, nima pa pravice, da bi po svojih 'dognanjih' to in ono prepovedoval svojemu bližnjemu in tako ozkosrčno utesnjeval pisanje. Še zmerom bo dosti plevela za trebljenje, in če se kdo boji, da bo poslej vse dovoljeno, je njegov strah prazen. In navsezadnje je le treba priznati, da zgodovinska upravičenost, doslednost in celo logičnost niso zmeraj v skladu z rabo.

Matjaž Kmecl

RAZVOJNE TENDENCE V NAJNOVEJŠI SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI

(Referat na III. jugoslovanskem slavističnem kongresu)

Še preden začnemo govoriti o naši t. im. »povojni književnosti«, to se pravi o književnosti po 1945. letu, bi se pravzaprav morali opredeliti do nekaterih osnovnih vprašanj, ki narekujejo strukturo takšnemu razmišljanju. Žal je čas pičel in poglavitni namen referata drugačen, zato naj se zelo na kratko dotaknem enega samega uvodnega problema, ki se spričo naše teme izkaže za izhodiščno pomembnega. To je problem literarnozgodovinske periodizacije slovenskega literarnega dogajanja po »moderni«. Z opredelitvijo do tega vprašanja bomo tudi lahko natančneje kronološko zaokrožili čas, v katerega ta t. im. »najnovejša književnost« gre.

V periodizaciji novejšega literarnega dogajanja slovenska literarna zgodovina ni povsem enotna in jasna. V njej prevladuje nekakšen prakticiistično